

RAD U CRKVENIM ARHIVIMA – ODJECI I PREPORUKE KAO PLOD RASPRAVE O ARHIVSKOM OPISU¹

Francesca CAVAZZANA ROMANELLI
Archivio Storico del Patriarcato di Venezia
Venezia, Castello 4312

UDK 930.251 : 006 : 26 (450)
Pregledni rad
Primljeno 21. veljače 2003. godine

Autorica se u ovom radu bavi inventariziranjem arhivskog gradiva u crkvenim arhivima. Ovo – crkvenim može se uzeti samo uvjetno, jer sve što se navodi u uputama može se mutatis mutandis primijeniti i na državne i druge arhive. Predmet rada su međunarodne norme za opis arhivskoga gradiva – ISAD i ISAAR, što ih je donijelo Međunarodno arhivsko vijeće. Autorica donosi nekoliko primjera primjene ISAD(G) norme u crkvenim arhivima nastalim djelovanjem različitih crkvenih ustanova (arhiv nadbiskupije, arhiv menze, arhiv župe i sl.). Donosi također dva primjera uzeta iz prvih pripremnih obrada Unificiranog informacijskog sustava Glavnih uprava za arhiv (SIUSA).

1. Dvostruki odnos

Oni koji su prije svega nekoliko godina imali prigodu raditi na izradi popisa ili inventara crkvenih arhiva, ili su radili na razgraničenju skupnih opisa ili uvođenju informatičkih sustava koji se tiču biskupijskih, župnih, kaptolskih, samostanskih i drugih arhivskih fondova, a istodobno su pozorno pratili raspravu koja je više nego ikad bila otvorena i živa, na nacionalnoj i međunarodnoj razini, o kompilaciji i korištenju arhivskih instrumenata pretraživanja kao i o takozvanim opisnim *standardima*, zasigurno su mogli uočiti najmanje dva aspekta jasno izražena međusobnog odnosa između rada u crkvenim arhivima u okviru njihovih različitih tipologija, i nekih glavnih značajki aktualnog promišljanja ovih aspekata koji nipošto nisu sporedni u obnašanju zvanja arhivista.

Naime, s jedne strane, ono što se uglavnom izrađuje u arhivima kada je riječ o kriterijima i modalitetima prikazivanja strukture arhivskog gradiva, mogućnosti usvajanja konvencija glede opisivanja i klasificiranja dokumenata, uz dužnu pozornost prema svim onim aspektima koji se povezuju s arhivima koji su tek u fazi stvaranja – bilo da je riječ o dokumentaciji na klasičnim podlogama ili elektroničkim medijima, vrlo je značajno i korisno prilikom postavljanja i rješavanja brojnih problema s kojima se susrećemo u smislu izoliranosti ili improvizacije, obnašajući našu djelatnost crkvenih arhivista: mnogi aspekti

¹ Priopćenje održano na 21. Kongresu Udruge crkvenih arhivista (*Associazione Archivistica Ecclesiastica*) u Trentu 16–20. rujna 2002. godine. Izvorni naziv priopćenja glasi *Il lavoro negli archivi ecclesiastici: echi e suggestioni dal dibattito sulla descrizione archivistica* (op. ur.).

ove djelatnosti, poglavito kada je riječ o području tehnika opisivanja izvora, trebali bi se otvarati za potpuno slobodnu konfrontaciju s najširim znanstvenim arhivskim krugovima. U eri difuzne informacije i informatičkih mreža, ova nužnost usvajanja zajedničkog jezika i postupaka, koji ni u kojem slučaju ne remete niti ugrožavaju karakteristike crkvenih arhivskih fondova i njihove specifičnosti, arhivist djeluje u cilju njegova što boljšega i učinkovitijeg očuvanja i valoriziranja, kao i omogućavanja što boljših mogućnosti pristupa. Identitet crkvenog arhivista u konačnici mora voditi računa i o tim aspektima, iako su oni na prvi pogled snažnije tehnički obilježeni, pažeći pritom da specifičnosti crkvenog arhiva uđu u plodonosni dijalektički odnos s nužnom standardizacijom i, štoviše, da tim odnosom one budu jasnije naglašene.

S druge pak strane, primjećujemo kako složenost koja je odlika mnogih, ako ne i većine crkvenih arhivskih fondova, artikulacija njihove strukture, složene epizode njihove unutarnje i vanjske povijesti, povezane s onom, isto tako složenom poviješću ustanova, pravnih subjekata ili pojedinačnih osoba koje su te dokumente proizvele – spajanja, izdvajanja, gubici, odbacivanja, koncentriranja, promjene naziva, pripadnosti, pravnog svojstva itd. – zapravo predstavljaju ogromni laboratorij, odnosno, svojevrsni ispitni poligon za primjenu i verifikaciju najsuvremenijih i najsofisticiranijih rješenja koja nudi arhivska teorija. Iz svijeta crkvenih arhiva, dakle, može čitavoj arhivističkoj zajednici, u svjetlu ovakvog vrednovanja *karizmi* i iskustava svakog od njih u suradnji na zajedničkome putu arhivističkih disciplina, doći važan doprinos u pripremi i praktičnome testiranju.

Neka područja na osobit način danas sile arhivista, a poglavito onoga crkvenog, na veću profesionalnost u obnašanju njegovih zadaća. Ovdje ćemo nastojati prikazati barem neke od glavnih aspekata, nastojeći štoviše jasnije naglasiti – u svjetlu ovoga dvostrukog izlaganja – odjeke u svezi s crkvenim arhivima.

2. Opisivanje arhivskih fondova i njihove podjele: norme ISAD i crkveni arhivi

Prva tema razmatranja odnosi se na takozvane *standarde* opisivanja arhivskog gradiva, čija je opća načela tijekom posljednjih godina prikupila ICA-CIA (International Council on Archives – Conseil International des Archives – Međunarodno Arhivsko Vijeće: riječ je o nadnacionalnoj organizaciji u okviru koje djeluje Odbor za standarde opisivanja), nakon opsežnih višegodišnjih konzultacija i po završetku zanimljiva doktrinarnog razvoja² u okviru normi ISAD (International Standard Archival Description),

² Među najznačajnije doprinose na talijanskom jeziku svakako treba uvrstiti: S. VITALI, "Il dibattito internazionale sulla normalizzazione della descrizione archivistica: aspetti teorici e prospettive in Italia", u: *Standard, vocabolari controllati, liste di autorità*, Atti del seminario, Milano 25. svibnja 1994, priredila Regione Lombardia-Servizio biblioteche, beni librari e documenti, ANAI-Sez. regionale Lombardia, Archivio di Stato di Milano et al., Milano, 1995; povijesna rekonstrukcija razvoja rasprave unutar Uprave državnog arhiva u A. MULE, "Le iniziative dell'Ufficio centrale per i beni archivistici in materia di standard descrittivi", u: G. PENZO DORIA (gl. ur.), *Università degli Studi di Padova, Thesis 99*, Atti della 2^a Conferenza organizzativa degli archivi delle università italiane, 11–12. studenoga 1999, Padova, 2001, str. 224–238.

koje su prevedene na više jezika i prezentirane u njihovom drugom izdanju prigodom međunarodnog skupa u Sevilji u rujnu 2000. godine.³

Jasno se razabiru neka temeljna načela arhivističkog opisivanja, među kojima su i ona koja su zasigurno već dio dobro konsolidirane baštine praktičnog rada. Definiranje jednoga općenitog modela prikazivanja arhiva odražava prije svega narav arhivskih fondova kao složenih struktura, artikuliranih po odjeljcima, serijama, podserijama itd., u vidu hijerarhije opisnih razina promjenljivog broja kombinacija ovisno o fizionomiji specifičnih dokumentarnih cjelina. Neka pravila osiguravaju međusobno povezani razvoj načela višerazinskog opisa duž čitavog slijeda opisa: što će se realizirati od općenitog prema specifičnom, uz dodjelu svakoj pojedinoj razini svih onih informacija koje se na tu razinu odnose.

Dio normi ISAD je i jedan zanimljivi glosar termina kao preliminarno sredstvo za razmjenu i diobu informacija. Upravo u svezi s takvim definicijama spomenut ćemo kako je pojam *fond* povezan s nekim od dvadeset i šest opisnih elemenata raspoređenih u sedam područja koja tvore pravila (samo šest je zaista nužno potrebno: signatura, naslov, subjekt stvaratelj, datum, sadržaj, razina opisa). Talijanski su arhivisti ponudili neke prijedloge integracije s namjerom da se osigura prostor za neke tipične elemente složene i slojevite tradicije kakva je ona talijanska.⁴

U svezi s time željeli bismo spomenuti kako velik broj slučajeva i primjera korištenih tijekom rasprave o ovim temama dolazi upravo iz područja crkvenih arhiva, poglavitom onda kad određenoj problematici treba dati povijesnu dimenziju, odnosno kad na osobit način valja istaknuti kulturološke aspekte procesa sedimentacije i prenošenja arhivskih fondova, tj. njihov odnos – koji je ponekad vrlo jednostavan i linearan a češće složen, zbrkan i višeznačan – sa subjektima i ustanovama koji su dokumente stvorili, s tehnikama arhiviranja i kriterijima uređivanja, sa značenjem eventualnih ponovnih uporaba. Sve bi to mogla primjereno obuhvatiti brižljiva definicija višerazinske strukture fondova koja jasno pokazuje odnose između različitih podjela od kojih se arhiv sasto-

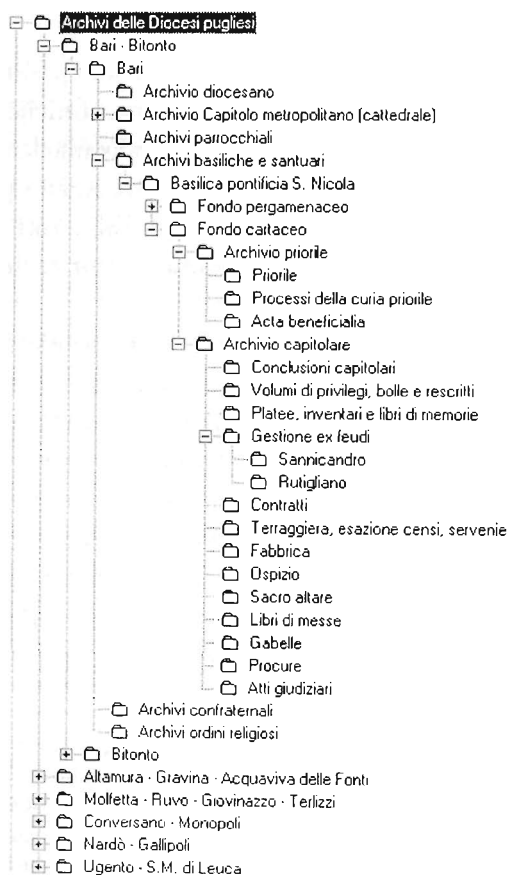
³ International Council on Archives, *ISAD (G) General International Standard Archival Description*, Madrid 2000. Prvo izdanje na engleskom jeziku o normi ISAD objavljeno je u: *Rassegna degli Archivi di Stato*, LIV, 1994, str. 133–153; slijedio je talijanski prijevod Stefana Vitalija, također u: *Rassegna degli Archivi di Stato*, LV, 1995, str. 392–413. Jedna jasna i sažeta prezentacija osnovnih elemenata ISAD i ISAAR standarda i problematika koje se povezuju s njihovim upravljanjem i održavanjem, u: S. VITALI, “Standard di descrizione degli archivi a livello internazionale e nazionale: realizzazioni, problemi, prospettive”, *Università degli studi di Padova, Thesis 99, n. dj.*, str. 209–221.

⁴ VITALI, “La revisione dell’International standard of Archival Description (General)’ e il contributo italiano”, u: *Gli standard internazionali per la descrizione archivistica: le regole ISAD (G). Incontro seminariale sulle proposte di revisione elaborate dal gruppo di lavoro ANAI*, Bologna 11. veljače 1998, obrada A. CAMPANINI i I. GERMANI, Bologna, 1998, str. 5–14; ISTI, “Le proposte italiane per la revisione dell’International Standard of Archival Description (General)”, *Rassegna degli Archivi di stato*, LVIII/1, siječanj – travanj 1998, str. 89–95; “Proposte di integrazione e modifica dell’ISAD (G) formulate dall’amministrazione archivistica italiana e dall’ANAI in occasione della revisione quinquennale”, *Isto*, str. 114–121.

ji, u sprezi s pažljivom kompilacijom deskriptivnih podataka na različitim razinama, i individualiziranje nekih mjera – na što ćemo se vratiti kasnije – izdvojenih opisa, koji su ipak relacijski povezani, fondova i ustanova koje su te fondove stvorile.

Neki primjeri višerazinskog prikaza crkvenih arhiva po shemi “izvrnutog stabla” kakav nude norme ISAD, izvedeni iz projekata inventarizacije provincija Puglia, Toscana i Veneto, daju nam predodžbu o učinkovitosti i djelokrugu takvog načina opisivanja.⁵

Prvi se primjer tiče artikuliranja arhiva bazilike Svetog Nikole u Bariju, onako kako je to prezentirano u kontekstu sustava crkvenih fondova biskupija provincije Puglia što ga je uvela Glavna arhivska uprava za provinciju Puglia.⁶

⁵ Zahvalna sam Danijeli Bondelli, Eugeniji Vantaggiato, Adrianu Zattarinu i Massimilianu Sabbadinu za dragocjenu suradnju u uređivanju slika i grafičkih prikaza.

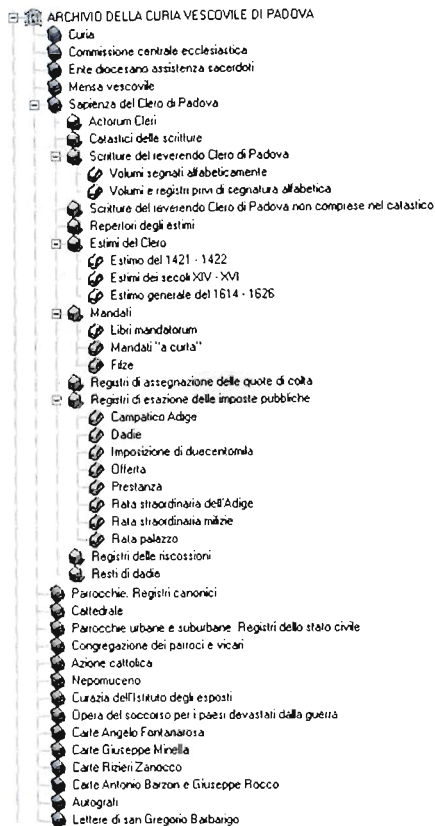
⁶ Struktura stabla crkvenih arhiva provincije Puglia izvedena je iz eksperimentalnog projekta nazvanog *Pergamo*, koji je realizirala Glavna arhivska uprava za provinciju Puglia, a cilj mu je konstruiranje digitalnog arhiva pergamentskih fondova koji su pohranjeni u crkvenim arhivima ove regije. Projekt koji koordinira Domenico Porcaro Massafra vodili su Carla Palma, Giovanni Battista L'Abbate i Riccardo Marino.

Drugi primjer predstavlja izvadak iz sheme arhivskog fonda Nadbiskupske menze u Nadbiskupijskom arhivu u Pisi.⁷

- ☞ **archivio: Archivio Arcivescovile di Pisa**
 - ☞ sezione: Diplomatico
 - ☞ fondo: "Curia Arcivescovile"
 - ☞ fondo: "Mensa Arcivescovile"
 - ☞ serie: "Contratti"
 - ☞ serie: "Contratti - Appendice"
 - ☞ serie: "Iuramenta fidelitatis"
 - ☞ serie: "Libri di possessi"
 - ☞ serie: "Registri di livellari"
 - ☞ serie: "Spogli di livelli"
 - ☞ serie: "Dazzaioli di livelli"
 - ☞ serie: "Atti relativi a livelli"
 - ☞ serie: "Portate di beni"
 - ☞ serie: "Denunzie di beni"
 - ☞ serie: "Iscrizioni ipotecarie"
 - ☞ serie: "Dazzaioli di censi e cambi"
 - ☞ serie: "Mastro"
 - ☞ serie: "Giornale"
 - ☞ serie: "Documenti del giornale"
 - ☞ serie: "Entrata e uscita"
 - ☞ sottoserie: "Entrata e uscita di grasce"
 - ☞ sottoserie: "Entrata e uscita di livelli"
 - ☞ sottoserie: "Entrata e uscita di laudemi"
 - ☞ sottoserie: "Entrata e uscita della Magona"
 - ☞ sottoserie: "Entrata e uscita di boschi"
 - ☞ sottoserie: "Ristretti dei conti"
 - ☞ serie: "Scartafacci di entrata e uscita"
 - ☞ serie: "Prime note di entrata e uscita"
 - ☞ serie: "Entrata e uscita, debitori e creditori"
 - ☞ serie: "Debitori e creditori"
 - ☞ serie: "Libri di ricordi"

⁷ Prikaz je uzet iz banke podataka Arhiva, realiziran je pomoću softvera *Arianna* a operateri su bili Daniela Bondielli i Elisa Carrara. Napominjemo kako će struktura ovako kako je utvrđena vjerojatno doživjeti značajne promjene jer je prigodom nedavnog preseljenja sjedišta Nadbiskupijskog arhiva utvrđeno kako neke dokumentarne jezgre imaju drukčiju organizacijsku strukturu u usporedbi s onim što je utvrđeno tijekom faze popisivanja.

Treći primjer prikazuje jedan sektor sustava arhivskih fondova Biskupijskog arhiva u Padovi, gdje uz glavni fond Kurije imamo i brojne pripojene i pridružene arhive, među kojima i arhiv *Sapienza del clero*, čije se "stablo" razvija sve do najviše razine: s njime će se u serijama povezivati opisi pojedinih arhivskih jedinica.⁸

⁸ Prikaz je uzet iz inventara *Archivio della Curia vescovile di Padova*, a obradile su ga Paola Benussi, Carla Lestani, Ermanno Orlando uz savjetodavnu pomoć msgr. Claudija Bellinatija. Izraden je u okviru projekta *Ecclesiae Venetae* što ga je pokrenula Državna arhivska uprava za regiju Veneto. Voditeljica je bila Francesca Cavazzana Romanelli uz suradnju s don Luciom Bonora i Gildom Mantovani. Podaci unijeti pomoću softvera *Anagrafe* preneseni su, kao i svi ostali podaci u okviru projekta *Ecclesiae Venetae* i projekta *Arca - Archivi storici della Chiesa veneziana*, o čemu će kasnije biti više govora, u najkomunikativnijem programu *Arcana* koji omogućuje jasno strukturalno čitanje. Usp. F. CAVAZZANA ROMANELLI, "Ecclesiae Venetae", *Conferenza nazionale degli Archivi (atti della Conferenza)*, Roma 1–3. srpnja 1998, Roma, 1999, str. 596–597; ISTA, "Il progetto *Ecclesiae Venetae*. L'inventariazione di cinque archivi diocesani del Veneto", *Reti Medievali. Materiali*, (www.retimedievali.it); E. ORLANDO, "La memoria delle Chiese venete. Archivi diocesani e storiografia", *Archivi & Computer*, 1999, IX/3, str. 221–231; ISTI, "Cronaca del convegno di studi 'La memoria delle Chiese venete. Archivi diocesani e storiografia', Padova, 29. siječnja 1999", *Rassegna degli Archivi di Stato*, siječanj – travanj 2000, LX/1, str. 50–60; CAVAZZANA ROMANELLI, P. BENUSSI, "Recupero di banche dati e creazione di sistemi archivistici locali. Esperienze di lavoro dai progetti *Arca*, *Ecclesiae Venetae* e *Anagrafe*", *Atti del Seminario nazionale sulla descrizione archivistica e tecnologie informatica e telematica*, Erice 3–5. svibnja 2000, izdanje je u tisku.

Četvrti primjer svjedoči o uključivanju u jedan venecijanski župni arhiv, arhiva dviju župa Sv. Rafaela arhandela i Sv. Nikole od prosjakâ (*San Nicolò dei mendicoli*) koje su u jednom dijelu njihove povijesti bile objedinjene, mnogih drugih arhiva pojedinih bratovština te arhiv crkvene uprave. Svi se oni dijele na serije i podserije: riječ je o svjedočanstvu o samoj strukturi arhiva kao i o živom religijskom i vjerskom djelovanju u toj zajednici.⁹

3. Opisivanje ustanova stvaratelja arhivskog gradiva:

norme ISAAR i crkveni arhivi

Jedno područje razmišljanja koje je sada otvorenije nego ikada, koje u nekim sektorima integrira i osuvremenjuje reprezentativni model iz normi ISAD, odnosi se i na istraživanje koje je također pokrenuo Odbor *ad hoc* CIA i koje je još u tijeku, s ciljem definiranja standarda za opisivanje takozvanih "subjekta stvaratelja" arhiva kao što su ustanove, obitelji, osobe. U definiranju ovih normi, nazvanih ISAAR/CPF (International Standard Archival Authority Records/Corporat Bodies, Persons, Families)¹⁰ sudjeluje, kroz vrlo žive konzultacije na nacionalnoj razini velik broj arhiva i arhivista, a među njima i određeni broj crkvenih. Jedan od najvažnijih aspekata ISAAR normi i njihove uporabe odnosi se na njihovu mogućnost davanja opisa koji mogu i odstupati od onih opisa koji se koriste unutar samog fonda. Time je ostvarena mogućnost postave višestrukih odnosa između fonda i njegovih dijelova, s jedne strane, i subjekata koji su ga proizveli, s druge strane, a to odgovara zahtjevima institucionalne i arhivističke složenosti o čemu je već ranije bilo govora. Naime, za pretežito crkvene arhive – a ovdje mislimo na arhivske fondove kurija, kaptola, župa, samostana, kongregacija, bratovština... – u potpunosti odgovara ono što je u spomenutoj raspravi rekao Stefano Vitali: *Jedan proces prenošenja dokumentacije, koji je često i više nego svjetovni i obilježen složenim prenošenjem kompetencija i arhiva s jedne institucije na drugu, intervencijama uređivanja i preuređivanja (...) i, 'last but non least', slijevanjem arhiva u specifične institucije za sabiranje gradiva, odražava se kao struktura arhivskih fondova koju karakterizira nazočnost, na različitim razinama, dokumentacije proizvedene od različitih subjekata, kao i velikim brojem slučajeva prožimanja različitih fondova i subjekata stvaratelja.*¹¹ Kako, dakle, prikazati ovakvu situaciju koja je zasigurno tipična za arhivističku panoramu poput one

⁹ Inventar dviju župa izvršila je i redigirala Paola Benussi u okviru projekta *Arca – Archivi storici della Chiesa veneziana* pod vodstvom Francesche Cavazzana Romanelli, uz pomoć i potporu Gladys Delmas Foundation (Save Venice Inc. iz New Yorka, program UNESCO – Privatni odbori za spas Venecije).

¹⁰ Izvorni tekst i francuski prijevod, "ISAAR (CPF): International standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families", *Rassegna degli Archivi di Stato*, svibanj – prosinac 1998, LVIII/2-3, str. 443–447; preveo na talijanski S. VITALI, *Isto*, siječanj – prosinac 1999, LIX/1–3, str. 225–252.

¹¹ VITALI, "Documento sulle regole ISAD", *Rassegna degli Archivi di Stato*, rujanj – prosinac 1996, LVI/3, str. 615; str. 614–620, na što se pozivamo i u smislu sljedećih napomena.

- Parrocchia di S. Raffaele arcangelo
 - Parrocchia di S. Raffaele arcangelo
 - Registri dei battesimi
 - 'Squazi' dei battesimi
 - 'Squazi' degli atti di nascita
 - Libri degli atti di nascita
 - Repertori degli atti di nascita
 - Processi verbali di battesimi
 - Registri delle cresime
 - Filze delle cresime
 - Registri dei matrimoni
 - 'Squazi' dei matrimoni
 - Filze dei matrimoni
 - Libri degli atti di matrimonio
 - Repertori degli atti di matrimonio
 - Publicazioni e contraddizioni di matrimoni e per ordinandi
 - "Stride"
 - "Stride matrimoni promiscui"
 - Registri dei morti
 - Libri degli atti di morte
 - Repertori degli atti di morte
 - Anagrafi
 - Catastici di atti
 - Cronache e memorie storiche
 - Confraternite e associazioni diverse
 - Corrispondenza del parroco
 - Capitolo Riscossioni
 - Registri delle messe nell'Oratorio dell' Ospizio della Maddalena
 - Varia
 - Repertori non più attribuibili
 - Fabbricena di S. Raffaele arcangelo
 - Inventari
 - Atti generali
 - Atti generali. Seconda serie
 - "Fosizioni d'archivio"
 - Corrispondenza
 - Consuntivi
 - Consuntivi Minute
 - Registri di cassa
 - Partitari di rendite e spese
 - Registri di amministrazione
 - Bilanci e consuntivi opere pie
 - Lavori e restauri
 - Corrispondenza
 - Bollettini
 - Protocolli corrispondenza
 - Giornali delle messe
 - Messe in San Raffaele arcangelo
 - Messe in San Nicolò dei Mendicoli
 - Messe nell'oratorio dei Santi Girolamo e Filippo Neri
 - Registri di messe diverse
 - Miscellanea
 - Scuola del S. Sacramento in S. Raffaele arcangelo
 - Statuti
 - Registri dei contrattelli
 - Verbali
 - Registri cassa
 - Confraternita di S. Raffaele arcangelo in S. Raffaele arcangelo
 - Statuti
 - Registri dei contrattelli
 - Amministrazione
 - Confraternita della Beata Vergine del Rosario in S. Raffaele arcangelo
 - Statuti
 - Confraternita del S. Crocifisso in S. Raffaele arcangelo
 - Statuti
 - Confraternita degli Agnizzarini in S. Raffaele arcangelo
 - Statuti
 - Confraternita di Maria Vergine Assunta in S. Raffaele arcangelo
 - Amministrazione
 - Confraternita dell'Addolorata in S. Raffaele arcangelo
 - Registri delle consorelle
 - Pia Unione Sant'Antonio in S. Raffaele arcangelo
 - Amministrazione
 - Confraternita del Sacro Cuore di Gesù in S. Raffaele arcangelo
 - Registri dei contrattelli
 - Registri di cassa
 - Opera della Santa Infanzia in S. Raffaele arcangelo
 - Registri degli iscritti
 - Bollettini
- Scuola femminile della Dottrina cristiana in S. Raffaele arcangelo
 - Registri delle iscritte
 - Registri delle dispite
- Congregazione della Dottrina cristiana in S. Raffaele arcangelo
 - Registri degli iscritti
- Lega contro la bestemmia in S. Raffaele arcangelo
 - Registri degli iscritti
- Azione Cattolica parrocchiale in S. Raffaele arcangelo
 - Protocollo di corrispondenza
- Confraternita di S. Sebastiano in S. Sebastiano
 - Statuti
- Parrocchia di S. Nicolò dei Mendicoli
 - Registri dei battesimi
 - Registri dei matrimoni
 - Publicazioni di matrimoni
 - Contraddizioni di matrimoni
 - Filze di fedeli varie circa battesimi e matrimoni
 - Registri dei morti
 - 'Squazi' dei morti
 - Relique
 - Capitolo Elezione dei procuratori
 - Capitolo Libri patidori
 - Capitolo Libri dei 'patidori' degli incerti
 - Capitolo 'Riceveri'
 - Capitolo Registri di spese
 - Registri cassa fabbrica
 - Registri di cassa delle cere
 - 'Riceveri'
 - Polizze e riceveri
 - 'Commissarie'
 - Questue
 - Mansionarie e legati
 - Scritture diverse spettanti alla chiesa
 - Repertori delle scritture
 - Varia
 - Legature mute
 - Libri liturgici e devozionali
- Suffragio di S. Nichola martire in S. Nicolò dei Mendicoli
 - Statuti
- Oratorio di S. Girolamo e S. Filippo Neri in S. Nicolò dei Mendicoli
 - Registri cariche
 - Registri dei confratelli
 - Registri cassa
 - Consuntivi
 - Registri delle messe
 - Libri liturgici e devozionali
- Confraternita di S. Anna in S. Nicolò dei Mendicoli
 - Registri delle 'summarie'
- Fraterna dei poveri in S. Nicolò dei Mendicoli
 - Catastici rendite e aggravii
- Confraternita di S. Nicolò in S. Nicolò dei Mendicoli
 - Amministrazione
- Confraternita di S. Marta in S. Nicolò dei Mendicoli
 - Registri delle consorelle
- Scuola dei morti in S. Nicolò dei Mendicoli
 - Amministrazione
- Confraternita dell'Addolorata in S. Nicolò dei Mendicoli
 - Registri cassa
- Apostolato del Mare in S. Nicolò dei Mendicoli
 - Verbali
- Decania patriarcale di S. Raffaele arcangelo
 - Protocolli di corrispondenza
- Miscellanea di carte diverse S. Raffaele arcangelo
 - Carte diverse

crkvene? Odvojeni opis ustanova-stvaratelja, koji se od slučaja do slučaja poziva preko naročitih *linkova* na potrebnim mjestima unutar sustava opisivanja fondova, nudi se kao odgovor na te zahtjeve a arhivi poprimaju konotacije dinamičkog odnosa prema ustanovama-stvarateljima uz istodobno puno poštivanje procesa njihova stvaranja.

I ovdje je riječ o opisu “ustanova” ili “subjekata-stvaratelja” koji, ako se postavi pertinentno, može doprinijeti postupnom produciranju jednog ili više repetitorija stavki i *autoritativnih popisa* (odnosno znanstveno potvrđenih lista danih na zajedničko korištenje operaterima određene discipline), nužnih za pretraživanje i *pristup* opisnim sustavima, koji su od velike važnosti ne samo za arhiviste nego i za uspostavu komunikacije sa strukovnim operaterima iz čitavog svijeta kulture, kao što su knjižničari i sl. Informacije predviđene ISAAR *standardom* se, naime, ne koriste samo za produciranje, kao u okviru knjižnica, autoriziranih lista, za koje se navodi odabrani oblik naziva s eventualnim usvojenim varijantama, već one i obogaćuju informacijski sustav arhiva novim i dragocjenim “kontekstualnim” podacima o pravnoj naravi onoga tko je papirnati dokument proizveo, o njegovoj povijesti i evoluciji (ili o njegovoj biografiji odnosno osobnim značajkama), dajući tako čitavom poslu nipošto zanemariv historiografski značaj.

Što se tiče Italije, konzultacija o normama ISAAR koja je u srpnju 2001. stigla do definiranja prvih prijedloga talijanskih arhivista, koordinirana je preko niza sastanaka u organizaciji Glavne uprave za arhive u sprezi s A.N.A.I. – nacionalnom udrugom talijanskih arhivista, što svakako daje osobitu važnost ovome poslu u smislu afirmacije identiteta i korektne profesionalne prakse.¹²

Tijekom tih konzultacija neke skupine arhivista koji sudjeluju u realizaciji projekata opisa crkvenih biskupijskih, župnih, samostanskih i arhivskih fondova pojedinih bratovština dale su kroz raspravu značajan teorijski doprinos formulirajući zahtjeve i očekivanja koja proizlaze iz njihova rada. Pritom su se uspoređivali s različitim regionalnim realitetima i tražili usvajanje takvih rješenja koja o spomenutim očekivanjima vode računa.¹³ U tom kontekstu su najakutniji problemi formuliranja ovlaštena pristupa i

¹² Dokumentacija o provedenoj raspravi, materijali i zapisnici regionalnih skupina koje su radile na ISAAR, uz koordinaciju Antonelle Mulè, Službe V. Generalne uprave za arhive mogu se konzultirati na site-u www.archivi.beniculturali.it/Divisione_V/isaar.

¹³ Vrlo je značajan projekt CIVITA regije Lombardija, koji je pokrenuo – kao nastavak daljnje faze rada posvećenog svjetovnim institucijama starog režima u Regiji (usp. R. GRASSI, “Il progetto CIVITA”, *Archivi & Computer*, 1997, 4, str. 211–217; M. GIORDANO, “Il censimento delle istituzioni lombarde dal XIV al XIX secolo”, *Isto*, str. 218–226; S. ALMINI, “Riflessioni su ISAAR (CPF): l’apporto di Civita”, www.archivi.beniculturali.it/Divisione_V/isaar_regioni, na stranicama lombardijske skupine ANAI/Amministrazione archivistica) – sustavni plan opisa institucionalnih profila crkvenih institucija lombardijskih biskupija, prema kriterijima sukladnima ISAAR-u. Rad su koordinirali Roberto Grassi i Severio Almini. Projekt je do danas proizveo preko 1500 kartica. Vidi i Archivio storico del Patriarcato di Venezia. Gruppo di lavoro per l’applicazione delle ISAAR agli archivi ecclesiastici, *Lo standard ISAAR alla prova. Sperimentazione e casistiche di applicazione sugli enti produttori di archivi ecclesiastici*, Venezia 2001, dostupno na www.archivi.beniculturali.it/Divisione_V/ecclesie, zajedno s drugim materijalom što ga je ova grupa proizvela.

utvrđivanja elemenata koji bi takvu formulaciju trebali tvoriti. U tom smislu valja spomenuti naziv ustanove (opatiya, samostan, župa, kaptol, bratovština itd.),¹⁴ naslov, mjesto (treba li ga vezivati uz sustav koji je izveden iz svjetovnoga ili crkvenog okruženja ili pak uz specifikaciju naslova unutar kojeg se trebaju razabirati ustanove uobičajena naziva, tako frekventnog u crkvenom okruženju, s imenima blaženika, svetaca) karakteristične datume. U tom kontekstu je vrlo važno spomenuti izvore koje valja koristiti kod izvođenja “autoriziranog” oblika naziva (službene crkvene publikacije na temelju kojih se mogu spoznati crkvene ustanove u svjetovnome okruženju, eruditska tradicija za ustanove koje su prestale postojati ili denominacije koje su bile u stvarnoj uporabi, uz uvažavanje snage njihovih dijalektalnih fleksija i njihove ukorijenjenosti u toponimima određenog teritorija).¹⁵

U svezi s time vrijede mnoge indikacije, poglavito kada je riječ o talijanskoj dimenziji realiteta crkvenih knjižnica čija je strukovna udruga na značajan način uključena u rad na kompilaciji autoriziranih lista katoličkih autora i liturgijskih djela.¹⁶

4. Definirati informacijske sustave: slučajevi i problemi crkvenih arhiva

Treći sektor obrade koji je tijesno povezan s rješavanjem općih informatičkih sustava unutar kojih se uključuju pojedinačno, ali u vidu odvojenih i međusobno koreliranih podjela, opisi arhivskih fondova, opisi ustanova stvaratelja. Štoviše, uključuju se i opisi institucija zaduženih za čuvanje (i one su u mogućoj relaciji s fondovima, čime se vraća arhivska jedinstvenost u obliku jednoga jedinstvenog fonda koji se čuva na više lokacija), međusobno analognih tipologija i štošta drugo. Određivanje arhitekture ovih informacijskih sustava, čiji je razvoj ostvariv zahvaljujući jednom hipertekstualnom jeziku u odgovarajućim informatičkim programima, sposobnost ovih sustava da pomoću relacijskih jezika na plastičan i trodimenzionalni način, bez ikakvih redundancija a istodobno bez ikakvog ispuštanja, prikazuju višestruke artikulacije arhivskih fondova i njihovih podjela, njihovo mjesto čuvanja pa i samu njihovu povijest. Time smo danas postavili fascinantnu granicu za istraživanja na području arhivističkih disciplina: riječ je, dakako, o istraživanju koje i u okviru crkvenih arhiva dopušta, čak i za crkvene arhi-

¹⁴ Popis napravljen za projekt CIVITA sadrži 136 mogućih odrednica crkvenih ustanova, od *opat* do *apostolski vizitator* (*abate* do *visitatore apostolico*).

¹⁵ O potrebi zajedničkog korištenja autoriziranog leksika čak i u okviru crkvenih arhiva, vidi, u izdanju Association of Catholic Diocesan Archivists, *Thesaurus of Catholic Diocesan Terms*, completed and produced by R. JOHNSON-LALLY, K. PERZYNSKA, M. SANCHE, TAYLOR, sponsored by The Raskob Foundation for Catholic Activities Inc., June 2000. Zahvalna sam ocu Emanuelu Boaga koji mi je dokument stavio na raspolaganje.

¹⁶ ACOLIT. Katolički autori i liturgijska djela. Autoritativna lista izrađena pod vodstvom M. Guerrinija, vol. I. Bibbia, Chiesa cattolica, Curia romana, Stato pontificio, Vaticano, papi e antipapi, uredili M. GUERRINI, P. PIERI, F. RUGGERI, L. TEMPESTINI, Milano, 1988; vol. II, Ordini religiosi, uredili S. CHISTE', L. MOCATTI, Milano, 2000. Prezentacija rada s pozivom na arhivističku problematiku u recenziji ORLANDO, “Una lista di autorità per nomi e titoli di argomento religioso”, *Rassegna degli Archivi di Stato*, siječanj – travanj 2000, LX/1, str. 115–117.

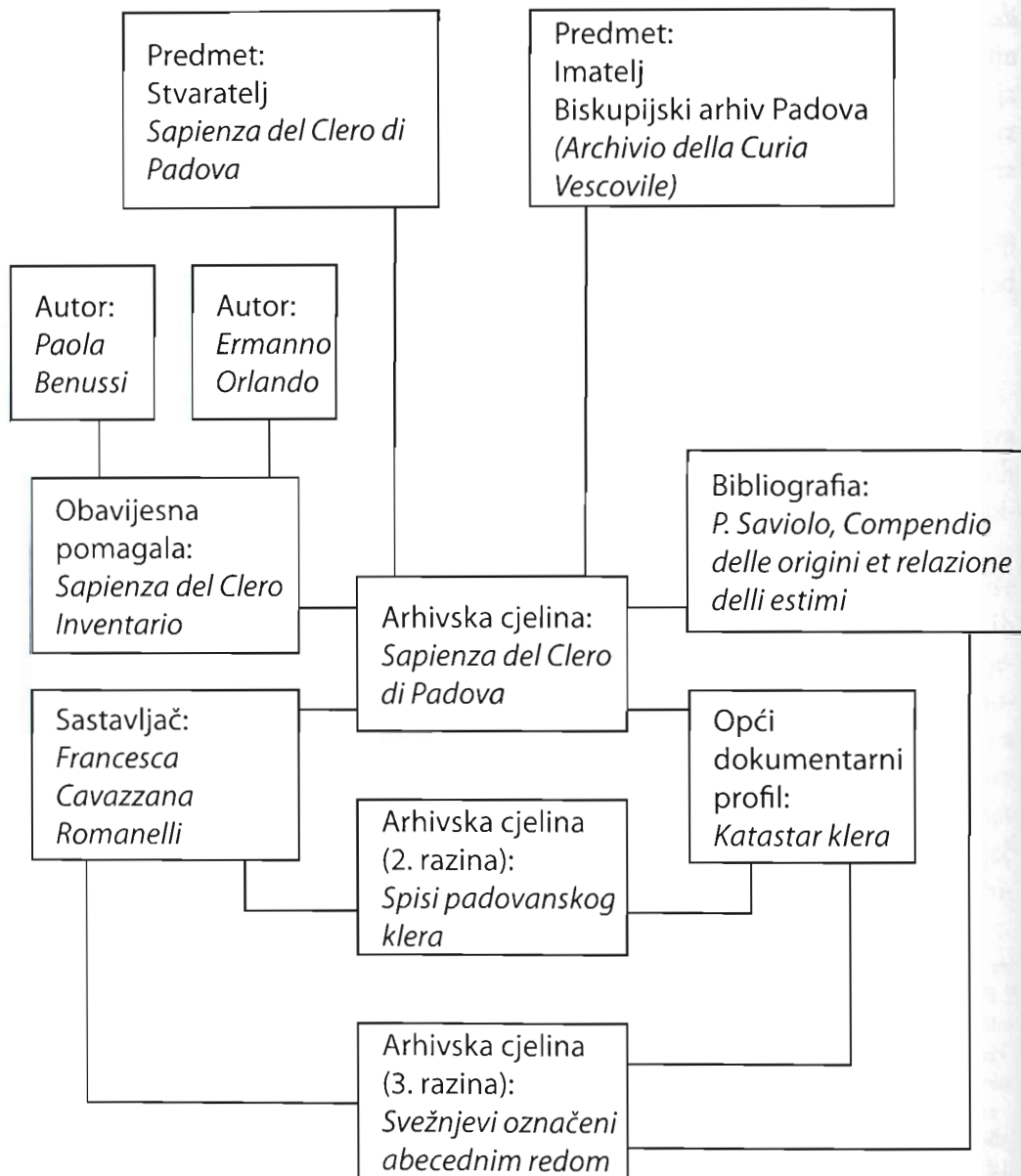
ve, akvizicije velike vrijednosti.

Slučaj prikaza sektora informacijskog sustava jednoga biskupijskog arhiva, koji se odnosi na arhivsko gradivo koje je pridruženo glavnom gradivu Biskupske kurije, na ustanovu stvaratelja, na njihove višestruke odnose, može se vrlo dobro pojednostaviti sljedećim grafičkim prikazima koji se, kako smo već rekli, odnose na arhiv *Sapienza del clero* pri Biskupijskom arhivu u Padovi. Sheme su uzete iz prvih pripremnih obrada unificiranog Informacijskog sustava Glavnih uprava za arhive (SIUSA).¹⁷

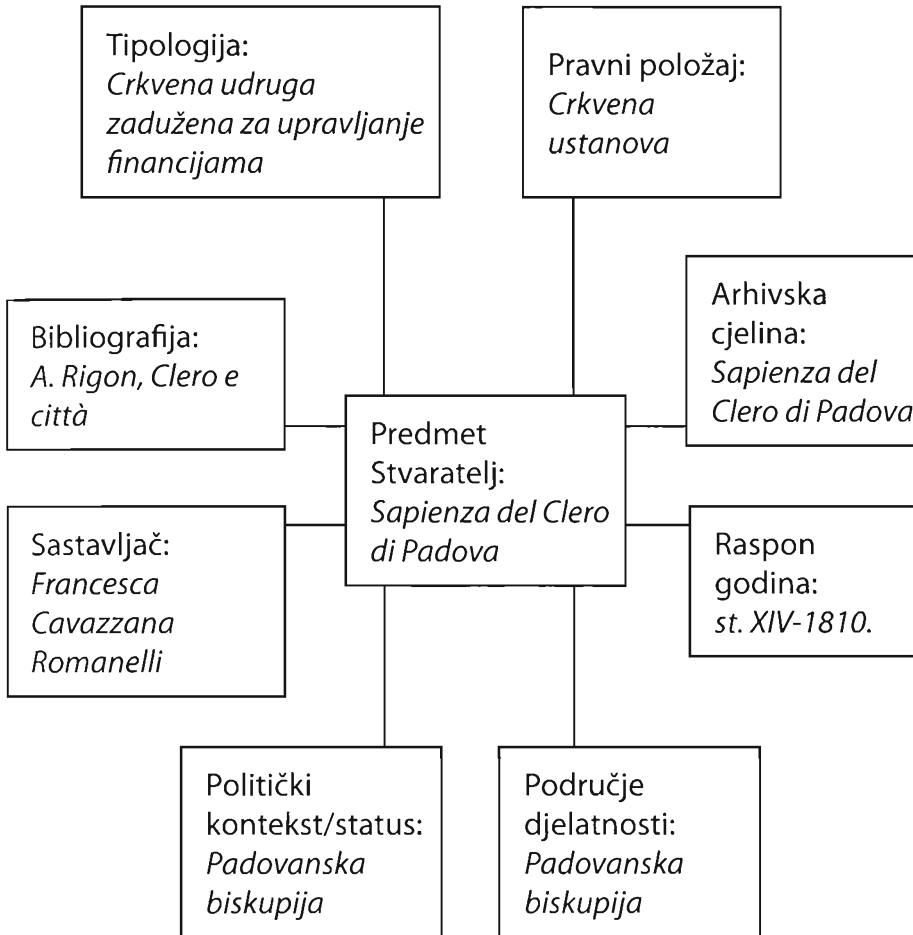
¹⁷ Projekt SIUSA je plod rada radne skupine koju je 2000. godine osnovao Središnji ured za arhivska dobra, Odjel III – Nadzor, uz koordinaciju Euride Fregni, čija je svrha uvrštavanje u nacionalni informatički sustav *Anagrafe informatizzata degli archivi italiani* u dijelu koji se odnosi na institucionalne funkcije Glavnih uprava arhiva. Ova radna skupina, koju tvore članovi samoga Ureda, dužnosnici Glavne uprave i dužnosnici državnih arhiva, djeluje uz potporu i pomoć nekih članova Informatičkoga istraživačkog centra za kulturna dobra pri Scuola Normale Superiore di Pisa, u dijelu koji se odnosi na Odjel III analize razvoja informatičkog sustava. Za dodatne informacije vidi: <http://www.cribecu.sns.it/siusa/pub/>; http://www.archivi.beniculturali.it/divisione_III/siusa.html.

Zahvaljujemo Mariji-Graciji Pastura, ravnateljici Odjela III sadašnje Generalne uprave za arhive i Danijeli Bondielli iz Informatičkoga istraživačkog centra pri Scuola Normale Superiore di Pisa na dopuštenju za objavljivanje tabele, kao i na suradnji pri ažuriranju podataka za potrebe ovoga teksta.

Shema: Arhivske cjeline

Shema: Predmet Stvaratelj

U okviru ove strukture uključit će se, po mogućnosti uz poštivanje uvjeta normi ISAD-a i ISAAR-a, opisni podaci različitih zastupanih entiteta i relacije koje se među njima žele uspostaviti.

Informatizirani sustav će sukcesivno preuzeti zadaću predstavljanja sveukupne tako organizirane informacije. Time će se oživotvoriti svojevrsni pretraživač koji će se moći koristiti i preko mreže, bit će otvoren za različita i uvijek nova čitanja: trebat će, dakako, odrediti put kojim će se pokrenuti pretraživanje počevši od strukture arhivskog gradiva ili istraživanja pojedine arhivske jedinice, što će svakako otvoriti put prikupljanju kontekstualnih podataka o subjektima koji su dokumentaciju proizveli, o njihovoj povijesti ili o povijesti ustanova koje dokumente danas čuvaju. Ujedno će se slijediti i pronalaziti dijelovi istoga arhivskog fonda na drugim lokacijama odnosno u drugim, novim arhivima.¹⁸

Bogatstvo i dragocjenost crkvenoga arhivskog blaga, zajedno sa stručnošću i strašću odgovornih osoba, potiču, na više frontova, izradu mudrih i kritičkih te sve općenitijih, adekvatnih instrumenata opisa. Razvoj jednog standarda, s druge strane – podsjeća Daniel Pitti: *pored toga što je značajan intelektualni i tehnološki pothvat, on je i (...) aktivnost koja identificira i izgrađuje zajednicu.*¹⁹ Riječ je, svakako, o svojevrsnom poticaju i ohrabrenju crkvenim arhivistima i njihovu zajedničkome radu.

¹⁸ VITALI, *La revisione, n. dj.*, str. 7.

¹⁹ D. PITTI, "The Development of an Encoding Standard for Archival Finding Aids", u: *Encoded Archival Description, context, Theory, and case studies*, izdanje J. M. Dooley, Chicago, 1998, str. 8: preuzimam citat i njegov prijevod koji je dao MULE', *Le iniziative dell'Ufficio centrale, n. dj.*, str. 238.

SUMMARY

WORK IN CHURCH ARCHIVES, RESPONSE AND RECOMMENDATIONS, AS OUTCOME OF THE DEBATE ABOUT ARCHIVAL DESCRIPTION

In this work the author works out the new approaches to inventory-making of archival materials in Church Archives. The Church archivists, as all the others, must be trained for the necessary uniformity of standards.

The so-called descriptive *standards* of the funds, whose general principles have been recently gathered by the International Council on Archives – Conseil International des Archives ratify some fundamental principles of archival description.

The author reports some examples of pluri-levelled representation of Church Archives, according to the scheme of the *overturned tree* proposed by the ISAD (International Standard Archival Description).

The first example concerns the articulation of the Archives of the Basilica of St. Nicholas at Bari; the second represents a piece belonging to the structure of funds of the Mess of the Archbishopric Archives at Pisa, the third presents a sector of the system of funds of the Diocese Archives in Padua and eventually the fourth one is evidence of the insertion of numerous Archives of confraternities, not to mention the one of the vestry-board, in one unified Venetian Archives, the one belonging to the parish churches of San Raffaele arcangelo and of San Nicolò dei Mendicoli, which were for a short period kept unified.

This is a way to have applicable examples for numerous identical funds.

As a conclusion the author reports two examples of the description of the ISAAR (International Standard Archival Authority Records).

RIASSUNTO

IL LAVORO NEGLI ARCHIVI ECCLESIASTICI: ECHI E SUGGERZIONI DAL DIBATTITO SULLA DESCRIZIONE ARCHIVISTICA

In questo saggio l'autrice elabora i nuovi modi di inventarizzazione del materiale d'archivio negli archivi ecclesiastici. Gli archivisti ecclesiastici devono, come gli altri, esser istruiti per la necessaria uniformità degli *standard*.

I cosiddetti *standard* descrittivi dei fondi, i cui principi generali sono stati negli ultimi anni raccolti a cura dell'ICA-CIA (*International Council on Archives – Conseil International des Archives*) sanciscono alcuni principi fondamentali del lavoro di descrizione archivistica.

L'autrice dà alcuni esempi di raffigurazione plurilivellare di archivi ecclesiastici, secondo lo schema *ad albero rovesciato*, proposti dalle ISAD (*International Standard Archival Description*).

Il primo esempio riguarda l'articolazione dell'archivio della basilica di San Nicola di Bari, il secondo rappresenta un brano della struttura del fondo della Mensa dell'Archivio Arcivescovile di Pisa, il terzo riporta un settore del sistema dei fondi dell'Archivio diocesano di Padova, e finalmente il quarto testimonia dell'inserimento in un archivio parrocchiale veneziano, quello delle due parrocchie di S. Raffaele arcangelo e di San Nicolò dei *mendicoli*, per un periodo della loro storia unificate, di numerosi altri archivi di confraternite, oltre che di quello distinto della fabbrica.

In questo modo abbiamo esempi applicabili per numerosi fondi identici.

Alla fine l'autrice riporta due esempi della descrizione ISAAR (*International Standard Archival Authority Records*).